

Her Çocuğa Eşit Fırsat: Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) ve Eğitim Reformu Girişimi'nin (ERG) Erken Çocukluk Eğitimine ilişkin Politika Önerileri

Gelişimin en hızlı olduğu yılları kapsayan erken çocukluk döneminde sağlanan nitelikli eğitim hizmetleri çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimi için eşsiz önemdedir. Erken çocukluk eğitiminin (EÇE) olumlu etkileri, erken çocukluk döneminde çocuğun iyi olma hâlini desteklemenin ötesine geçerek, bireylerin gelecek eğitim ve çalışma yaşamlarında da sürmektedir. Kapsayıcı ve nitelikli EÇE aynı zamanda, eğitim hakkının ve bu hak yoluyla diğer hakların, çocukların içinde buldukları koşullardan bağımsız olarak yaşama geçmesini kolaylaştırmaktadır. Türkiye'de EÇE hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına ve okulöncesi eğitime erişimin artırılmasına yönelik politikaların Millî Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) öncelikleri arasında olması ve *Ulusal Erken Çocukluk Gelişimi Strateji Belgesi* gibi çalışmaların yürütülmesi umut veren gelişmelerdir. Ancak yaşamın en önemli evresi olarak kabul edilen erken çocukluk döneminde Türkiye halen niceliksel ve niteliksel hedeflerinin gerisindedir. 3-5 yaş grubunda okullulaşma oranının OECD ortalamasına (%87) ulaşabilmesi ve bu yolla tüm çocukların nitelikli EÇE hizmetlerine erişiminin desteklenmesi amacıyla, okulöncesi eğitimin 3-5 yaş için zorunlu eğitim kapsamına alınması başta olmak üzere atılması gereken birçok adım vardır.

Gerek Türkiye'deki geçmiş deneyimlerden gerek uluslararası ve ulusal alanyazından biliyoruz ki afetler sırasında ve sonrasında çocuklar çeşitli risklere, ihmal ve istismara daha açık hâle geliyor. 6 Şubat 2023'te gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında da tüm çocukların güvenliği sağlanamadı; okulöncesi eğitim zorunlu olmadığı için bu yaş grubundaki çocukların durumuna ve eğitime devamına ilişkin yeterli bilgi alınamadı. Yaşananlar bir kez daha güçlü, çocuk hakları temelli, eğitim de dahil çocuk koruma sisteminin tüm bileşenlerini eşgüdüm içinde harekete geçiren bir çocuk koruma politikası ihtiyacını ortaya çıkardı. Afet dönemlerinde erken yaşlardaki çocukları ve ailelerini destekleyecek nitelikli programlara duyulan ihtiyaç daha da görünür hâle geldi.

AÇEV ve ERG olarak, kapsamlı çalışmalarımıza ve alandaki deneyimize dayanarak hazırladığımız, Türkiye'deki EÇE hizmetlerinin iyileştirilmesine yönelik öncelikli politika önerilerimizi tüm karar alıcıların dikkatine sunarız.

Erken çocukluk dönemini kapsayan 0-6 yaş aralığındaki tüm çocukların gelişimi ve eğitimine ilişkin bütünsel bir kamu politikası oluşturulması

Türkiye’de sağlık, eğitim ve çocuk koruma gibi alanlardaki hizmetler farklı kamu kurumlarının sorumluluğundadır ve farklı kanunlar, yönetmelikler ve genelgelerle düzenlenmektedir.

- Çocukların risklerden, ihmalden, istismardan ve şiddetten korunmasını, gelişimini, sağlığını, beslenmesini ve eğitimini bütünsel şekilde ele alan çokboyutlu ve çokpaydaşlı bir *Çocuk Politikası* oluşturulması; buna, uygun bir izleme sisteminin ve göstergelerin eşlik etmesi gerekmektedir.
- Çocuğu ilgilendiren hizmetler çoksektörlü (eğitim, çocuk koruma, sağlık vb.) bir yapıda olduğu ve ailelerin desteklenmesini de gerektirdiği için kurumlar arasında koordinasyonun ve işbirliğinin güçlendirilmesi amaçlanmalıdır.
- Var olan veri tabanlarının etkili ve aktif bir şekilde kullanılması, hizmet sağlayıcı kamu kurumları arasında işbirliği sağlanması, bu sayede çok yönlü sosyal güvenlik, dayanışma ve koruma programlarının geliştirilmesi önemli bir ihtiyaçtır. Bu kapsamda, Türkiye’deki mevcut programlar da (bütünleşik veri sistemi, şartlı nakit transferleri vb.) geliştirilip yaygınlaştırılmalıdır.
- EÇE’ye dair tüm kurumların etkin koordinasyonu sağlanmalı ve MEB bu yapıda bütünleştirici bir role sahip olmalıdır.

Afetler sırasında ve sonrasında çeşitli risklere, ihmal ve istismara daha açık hâle gelen erken yaş grubundaki çocuklara özel hizmetler sunulması

Salgın ve doğal afetler hem sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi çocukların iyi olma hâli açısından birincil öneme sahip alanlardaki hizmetleri sekteye uğrattığı hem de çocukları destekleyici çevrenin en önemli unsurlarından olan ebeveynlerin bakım ve gözetim kapasitesini azaltıyor.

- Okulların çocuk koruma mekanizmaları içindeki kritik rolünü de dikkate alarak, yaşanan ve yaşanması beklenen afetlerin olası etkilerine hazırlıklı olmak için ivedilikle kapsayıcı ve entegre erken çocukluk politikaları geliştirilmelidir.

Okulöncesi eğitimin 3-5 yaş aralığındaki tüm çocukları kapsayacak şekilde ücretsiz ve zorunlu eğitim kapsamına alınması

EÇE, özellikle de her çocuğun en az bir yıl okulöncesi eğitim alması hedefi uzun yıllardır üst politika belgelerinde yer alıyor ve çeşitli projeler aracılığıyla destekleniyor. Buna rağmen, okullulaşma oranlarındaki artış düzenli bir eğilim sergilemiyor ve hedeflerin gerisinde kalıyor. MEB’in açıklamalarına göre okullulaşma oranı 3 yaşta %21, 4 yaşta %41 ve 5 yaşta %99’dur ve 2023 yılı hedefleri sırasıyla %50, %70 ve %100’dür. Türkiye’de 3-5 yaş grubundaki çocuklara sunulan eğitim hizmetleri zorunlu ve tamamen ücretsiz değildir. Bu durum, erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerine en çok ihtiyaç duyan grupların bu hizmetlere erişimini engellemektedir.

Nitelikli ve kapsayıcı eğitime erişimin sağlanması

Son yıllarda okullulaşma oranlarında gözlemlenen artış belirgin bir iyileşmeye karşılık gelse de, erişime dair durum, çocukların okula devam durumlarından ve hizmetlerin niteliğinden ayrı düşünülemez. Devam oranlarına ilişkin bilgi bulunmadığından eğitime erişime ilişkin bütünsel bir değerlendirme yapılamıyor. Ayrıca, erken çocukluk döneminde sunulan hizmetlerin daha kapsayıcı ve nitelikli hâle gelmesi için de ek önlemlere ihtiyaç vardır.

- Erken çocukluk döneminde eğitim ve bakım hizmetlerinin ve sonuçlarının durumunu ayrıntılı biçimde ortaya koyan araştırmalara ihtiyaç vardır. Bunların niteliksel duruma da dair ayrıntılı analizler içermesi kritiktir. Okulöncesi kademesindeki artış değerlendirilirken okulöncesi eğitim hizmetlerinden hangi çocukların yararlanabildiği, özellikle kırılğan gruplar ve kesişimsel eşitsizlikler bakımından durum ortaya konmalıdır.
- Mevcut EÇE hizmetlerine ilişkin kalite standartları (mekân, müfredat, materyal, donanım, öğretmen vb. standart alanlarının tamamını içerecek biçimde) alandan uzmanlar, öğretmenler, aileler ve sivil toplum örgütlerinin katılımıyla, güncel bilimsel bulgular ışığında güncellenmelidir. Yasal düzenlemelerin ve uygulamaların standartlara uyumu sağlanmalıdır.
- EÇE hizmetleri kalite standartları doğrultusunda düzenli olarak izlenmeli, değerlendirilmeli ve iyileştirilmelidir. İzleme, ölçme ve değerlendirme araçları pilotlanmalı ve katılımcı süreçlerde değerlendirilmelidir.
- EÇE'ye erişimin artırılması ve her kurumun nitelikli hizmet sunabilmesi için devletin teşvik politikalarıyla kamu harcamalarının payının artırılması çok büyük önem taşımaktadır.
 - Okulöncesi eğitim ücretleri özellikle sosyoekonomik olarak elverişsiz koşullardaki çocukların katılımı önünde engel oluşturmaktadır. Kamunun yaygın ve ücretsiz hizmet sunması ve en yoksul %40'lık dilimdeki ailelerin hizmetlere erişimi önceliklendirilmelidir.
 - Okulöncesi eğitim kurumlarında ücretsiz yemek sunulması gibi yakın dönemde atılan adımların değerlendirilmesi, yaygınlaştırılması ve kalıcı hâle getirilmesine ihtiyaç vardır.
 - Nüfusun yoğun olduğu yerler ile okulsuz köy yerleşim yerlerinde fiziki mekân ihtiyacının kalite standartlarına uygun olacak biçimde karşılanması önemlidir.
 - En yoksul kesimin erişimini sağlamak amacıyla "yaz anaokulları", "ev-temelli okul öncesi programları", "anne-çocuk eğitim programları", "ev ziyaretleri" gibi alternatif ve esnek eğitim programları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapılarak devreye alınmalıdır.

36 ayını tamamlayan **özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar** için EÇE hizmetleri zorunludur. Buna rağmen, 2021-22 örgün eğitim istatistiklerine göre özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrenci sayısının en düşük olduğu kademe okulöncesi eğitimidir.

- Özel eğitim öğrencileri için ayrılaştırılmış eğitim veren okulların açılmasından ziyade mevcut okulöncesi eğitim kurumlarının kaynaştırma yoluyla eğitim verecek şekilde kapasitesinin güçlendirilmesi gereklidir.

Son dönemde açıklanan **öğretmen** atamalarında okulöncesi öğretmenliğinin ilk sıralarda olması olumlu bir gelişmedir.

- Okulöncesi eğitimde okullulaşma oranları arttıkça öğretmen ihtiyacı da artacağından, öğretmen ihtiyacının öğrenci sayısı ile orantılı ve bölgeler arasında eşitliği de sağlayacak biçimde giderilmesi gerekir.
- Kapsayıcı ve nitelikli EÇE'nin en temel aktörü olan öğretmenler için özelleştirilmiş ve uygulamalı yetiştirme programları geliştirilmelidir.
- Okulöncesi öğretmenlerine yönelik kaliteli, etkisi takip edilen hizmetiçi eğitim programlarına ihtiyaç vardır. Hizmetiçi eğitim içerik ve yöntemleri alanda deneyimli kuruluşların ve uzmanların desteğiyle hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Formatör yetiştirilmesinde alandaki uzman sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapılmalı ve sivil toplumun deneyimlerinden yararlanılmalıdır.

Gelişim ve bakım hizmetlerinin sınırlı olduğu 0-3 yaş aralığındaki çocuklar için özel modeller geliştirilmesi

Özellikle **0-3 yaş** aralığının çocuk gelişimi için oldukça kritik olduğu ve bu dönemde yaşanacak yoksunluğun bireyin iyi olma hâli üzerinde kalıcı etkiler bırakacağı uzmanlar tarafından belirtilmektedir. Türkiye'de sağlık hizmetleri dışında bu yaş grubuna yönelik kurumsal erken çocukluk hizmetleri yok denilecek kadar azdır.

- Çocukların erken yaşlardan itibaren gelişimlerini destekleyecek, nitelikli bakım hizmetlerine erişebilmeleri kadınların istihdama ve toplumsal yaşama eşit katılımı için de eşsiz önemdedir. 0-3 yaş grubuna yönelik kaliteli, yaygın, erişilebilir, çocuğun çok yönlü gelişimini ve iyi olma hâlini destekleyen bakım hizmetleri ve modelleri geliştirilip yaygınlaştırılmalıdır.
- Bu yaş grubuna yönelik EÇE programlarının hazırlanması, bu programların özellikle daha kırılgan kesimlerdeki aileler önceliklendirilerek yaygınlaştırılması, kamu idaresinin politika önceliklerinden biri olmalıdır.
- 2 yaştan itibaren zorunlu eğitime geçişe kadarki süreçte çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişiminin takip edilmesi, gelişimin farklı boyutları açısından risklerin tespit edildiği bir "erken uyarı mekanizması"nın eğitim sistemi bünyesinde kurulması elzemdir.
- Bu dönemde, sağlık hizmetlerinin çocuk gelişimindeki kritik rolünden dolayı, Sağlık Bakanlığı ile işbirliği kritiktir.

Toplum temelli kurumların eğitim hizmetlerinde MEB yeterliliklerini karşılamasının sağlanması

Toplum temelli eğitim anlayışında eğitim ve bakım hizmetleri çocuklara ve ebeveynlere, yerel ihtiyaçlar, bulunan çevrenin değerleri ve kaynakları göz önünde bulundurularak sunulur. Türkiye’de toplum temelli kurumlar Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı 4-6 yaş kurslar ve belediyeler ile derneklerce açılan kreşleri kapsamaktadır. Mevcut durumda toplum temelli pek çok kurumun müfredatı ve modeli, okulöncesi eğitim kapsamında değerlendirilmeleri için gerekli koşulları karşılamamaktadır.

- Toplum temelli kurumlardaki eğitimin ve öğretmenlerin standartları resmi kurumlarla uyumlu olmalıdır. Bu kurumların eğitim programları çocuk gelişiminin tüm yönlerini kapsamlı, fiziki eğitim ortamları çocukların gereksinimleriyle uyumlu olmalı, öğretmenlerinin donanımı MEB yeterliliklerini karşılamalı ve ölçme ve değerlendirme standartları bulunmalıdır.
- Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı kurslar gibi, bu amaç ve standartlarla uyumlu olmayan ve çocuk hakları açısından tartışmalı modeller toplum temelli EÇE hizmetleri olarak değerlendirilmemelidir.
- Okulöncesi eğitimde nitelikli eğitim ortamlarının yaygınlaşması için yereldeki aktörlerin oluşturduğu işbirliği modelleri de bulunuyor. Yerel yönetimlerin rolünün artırıldığı ve aile eğitimleriyle desteklendiği esnek modellerin belirli standartlar çerçevesinde denetlenerek yaygınlaştırılması önemlidir.

Aile katılımını, ebeveyn işbirliğini, “ilgili babalığı” destekleyici politikaların ve modellerin benimsenmesi

Erken çocukluk dönemi, çocuğun merkezde bulunduğu; aile, bakımverenler, hane, mahalle, okul, hizmet ve politikardan ve içinde bulunan zamandan etkilenen çokpaydaşlı ve çokkatmanlı bir yapılar bütünüdür. Ebeveynlik becerileri ve çocuk gelişimi konusunda etkili kanıtlanmış, çocuk gelişimini odağa alan aile eğitimi programlarının uygulanması ve yaygınlaştırılması önemli bir müdahale modelidir.

- Ebeveynleri destekleyici programlar, MEB öncülüğünde, alan uzmanlarının, ailelerin ve deneyimli sivil toplum örgütlerinin katılımıyla, güncel bilimsel yetişkin eğitimi yaklaşımlarıyla geliştirilmelidir.
- Çocuk gelişimini destekleyen, yaşa uygun materyallerin ev ortamında bulundurulması amacıyla kamu desteği sağlanmalıdır.
- Okulöncesi eğitim kurumlarında etkin aile katılımı modelleri oluşturulmalıdır. Bu modeller ebeveynleri okulöncesi eğitim sürecinin etkili paydaşları hâline getirecek, okul-aile işbirliğini güçlendirecek nitelikte olmalıdır.

Babanın çocuk gelişimi ve eğitiminde ana aktörlerden biri olduğu politika düzeyinde benimsenmeli, bu yaklaşım erken çocukluk gelişimiyle ilgili uygulamalara yansıtılmalıdır.

- Toplumda “ilgili babalığın” teşvik edilmesi için babaların aile içinde ve çalışma yaşamında üstlenebilecekleri sorumluluklar ve geliştirebilecekleri eşitlikçi davranışlarla ilgili eğitimler ve kampanyalar düzenlenmesi gereklidir.
- Babalık izni kullanımı konusunda, kamu ve özel sektör kuruluşları bilgilendirilmeli ve izinlerin engellendiği durumlarda yasal koruma sağlanmalıdır.

Erken çocukluk eğitime ilişkin detaylı, ayrıştırılmış veri toplanması ve paylaşılması

Yaşlara göre okullulaşma oranlarının, öğretmen ve okul sayılarını içeren verilerin toplanması ve paylaşılması önemli bir gelişmedir. Ayrıca birçok kamu kurumunun işbirliğinde erken çocukluk verilerini de içeren ulusal ölçekte çocuk verisi toplama çalışmalarına başlanmıştır. Ancak, Türkiye’de henüz çocukların ve ailelerin durumlarını tespit eden, odaklı programlar oluşmasını sağlayacak, ulusal ölçekte kapsamlı bir veri bankası oluşmamıştır ve pek çok alanda veri eksikliği bulunmaktadır.

- 0-3 yaş aralığındaki çocukların eğitime erişim verisi tutulmalıdır.
- Devamsızlık verilerinin toplanması ve artan okullulaşma oranlarının değerlendirmesinin yapılabilmesi için bu verilerin kamuoyuyla paylaşılması gereklidir.
- Makro veriler kadar mikro veri (mahalle ölçekli) toplama çalışmaları da yaygınlaştırılmalıdır.
- Veriler aracılığıyla ailelerin durumlarının tespit edilmesine ve kurumlararası işbirliği sağlanarak ihtiyaca yönelik, odaklı programların geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.
- Veriler tüm paydaşların kullanımına açılmalı, güncel veri ihtiyacı periyodik olarak paydaşların katılımıyla tespit edilmelidir.

Erken çocukluk döneminde tüm çocukların eşit fırsatlara sahip olması ve iyilik hâllerinin desteklenmesi için yapılması gerekenler yukarıda sunulan politika önerileri ile sınırlı değildir. EÇE herkese fırsat eşitliği temelinde ve niteliği sürekli geliştirilerek sunulması gereken en temel kamu hizmetlerinden biridir. Türkiye’nin çocuk haklarına ilişkin yükümlülüklerinin ve hem uluslararası hem de ulusal düzeyde ulaşmayı taahhüt ettiği kalkınma hedeflerinin hayata geçmesinde EÇE hizmetleri belirleyici role sahiptir. AÇEV ve ERG tarafından önceliklendirilen politika önerilerinin karar alıcılar tarafından benimsenmesi, bu hedeflere ulaşılması için çok önemli bir adım olacaktır.

EÇE'ye ilişkin AÇEV ve ERG'nin son yıllardaki başlıca çalışmaları:

- Her Çocuğa Eşit Fırsat: Türkiye'de Erken Çocukluk Eğitiminin Durumu ve Öneriler
- Türkiye'de Erken Çocukluk Bakımı ve Okul Öncesi Eğitime Katılım
- Eğitim İzleme Raporu 2022
- Yerel Yönetimler İçin Dünyadan İyi Örnekler: Erken Çocukluk Dönemi Hizmet ve Politikaları
- İş ve Özel Yaşam Dengesi Yolunda Çocuk Bakım ve Eğitim Kurumlarının Yaygınlaştırılması
- Türkiye'de İlgili Babalık ve Belirleyicileri: Özet Rapor
- Türkiye'de 0-6 Yaş Arası Çocuğun Durumu